

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

1. TÉMA: Platón élete és művei

Dr. habil. Mogyoródi Emese

3. Lecke

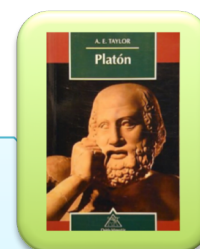
Platón művei

10 – 15 PERC

Platón filozófiáját egy sajátos műfaj, a **filozófiai dialógus** keretében közvetíti (a levelek kivételével Platón minden műve dialógus). A dialógusokban túlnyomórészt **történeti személyeket szerepeltet**, amint beszélgetést folytatnak egymással. Ennek megvannak a platóni filozófia értelmezését megnehezítő következményei:

„A szépirodalom szerelmeseinek minden okuk megvan rá, hogy hálatelt szívvel mondjanak köszönetet: a világtörténelem során egyszer az is előfordult, hogy **egy elsőrangú filozófiai gondolkodó kiváló drámaírónak bizonyult**. De ami számukra tiszta nyereség, az a metafizikát tanulmányozó átlagtudós szempontjából veszteség és áldozat; számos oka van, hogy **lehetetlen a «platóni filozófia» rendszeres és áttekinthető kézikönyvét megalkotni**. Először is kétséges, hogy létezett-e valaha is határozott tantételekben megfogalmazott «platóni filozófia», amely az *omne scibile*-re, minden tudható dologra vonatkozott. Platón ugyanis mindent megtett, hogy világossá tegye: nem kíván «rendszerteremténi». Számára a filozófia nem jól összefoglalható «eredmények» elsajátítandó halmazát jelentette, hanem **a jó és az igazság szenvedélyes meggyőződésből fakadó aktív és személyes kutatását**” (A.E. Taylor: *Platón*, 44.o.)

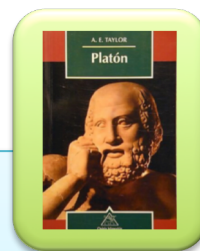
Platón a *Hetedik levél*ben maga mutat rá, miért is nehéz a „platóni filozófiát” dialógusaiból rekonstruálni:

„Nos hát, mindazokról, akik már megírták munkájukat, vagy valaha is írni szándékoznak, és azt hiszik, hogy teljesen tisztában vannak azzal, amire életem törekvése irányul, egy dolgot bizonyosan elmondhatok: akár az én tanítványaim voltak, akár másoktól hallották tanításaimat, akár maguktól jöttek rá az igazságra, véleményem szerint **semmit sem könnyítanak a filozófiához**. **Nekem legalábbis semmiféle munkám nincs a legfőbb kérdésekről, és nem is lesz soha.** Hiszen a végső belátást nem lehet szavakkal kifejezni, miként az oktatás szokásos tárgyait: az érte szakadatlanul végzett közös munka és az igazi életközösség eredményeként **egyszerre csak felvillan a lélekben** – akárcsak egy kipattanó szikra által keltett világosság – s azután már önmagától fejlődik tovább” (*Hetedik levél* 341c-d. Ford. Faragó László).

Ez arra utal, hogy dialógusaiban *nem is érinti* „a legfőbb kérdéseket”, mivel azokat nem lehet szavakkal kifejezni. Ez azonban nem jelenti, hogy aki ezekre a kérdésekre keresi a választ, annak semmit sem segíthetnek a dialógusok:

„Platón célja nem az, hogy okításunkra valamiféle erkölcsstani alapvetést dolgozzon ki, hanem hogy **felkeltse bennünk a személyes gondoskodást saját erkölcsi létünk iránt, meggyőzván bennünket tudatlanságunkról**, amelyet általában elrejtünk magunk elől, felül nem vizsgált féligazságokba belenyugodván, és hogy figyelmünket felhívja a tudatlanság gyakorlati súlyára. **Az élet nagy kérdéseire akar ráébreszteni bennünket**, és nem helyettünk gondolkodik. Ebből a nézőpontból a jóról alkotott hamis elképzelésekbe való önelégült belenyugvásnál nincs végzetesebb betegség a lélek számára; ha mindössze annyit képes elérni, **hogy őszintén bevalljuk szokásos elnéző gondolkodásunk korlátait, akkor célját már elérte**” (A. E. Taylor: *Platón*, 52.o.).

A platóni dialógus mint műfaj alkalmazásának célja, hogy **az olvasót bevonja a párbeszédbe**, és ezáltal személyessé tegye számára azokat a kérdéseket, amelyeket a szereplők tárgyalnak.

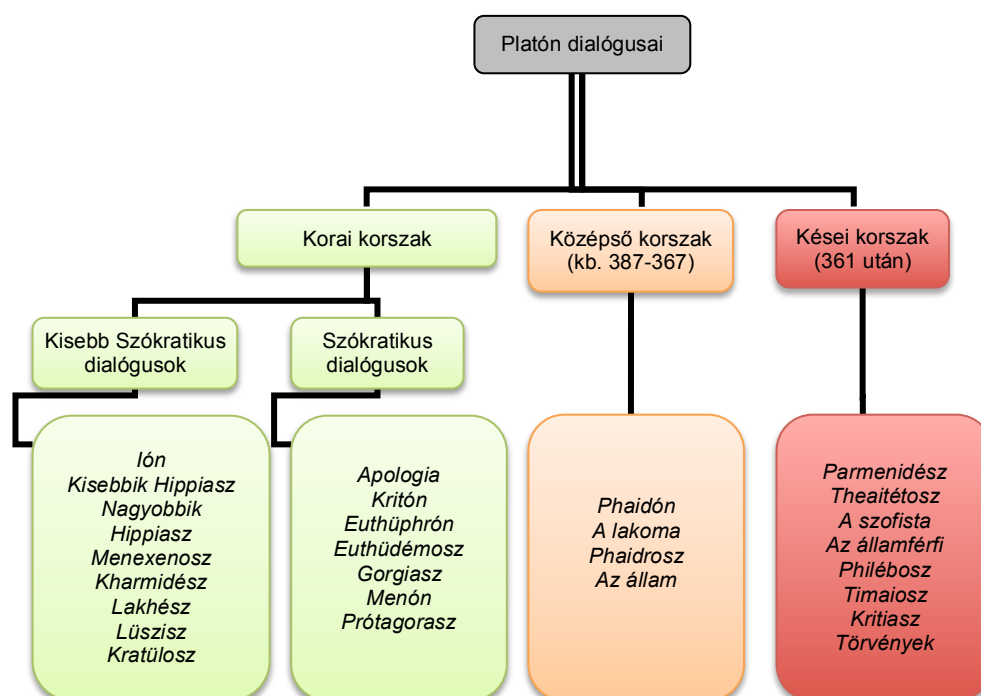

„A szerző nem telepszik rá az olvasóra a tudás tekintélyének súlyával, nem foglal közvetlenül állást a vitatott kérdésekben, sőt sokszor a tételeknek és érveknek is csupán számos ponton kiegészítésre szoruló vázlatát adja meg. Ezek a szövegek valósággal kikényszerítik az értelmezést és az állásfoglalást, így bevonják az olvasót a filozófiai vitába. Ezzel Platón Szókratész beszélgetéseinek »ébresztő« hatását próbálja újra megteremteni az írott mű közegében, amennyire ez lehetséges” (Bene László In: *A filozófia*, szerk. Boros Gábor, 44. o.).

A platóni életmű dialógusait hagyományosan három nagy alkotói korszakba sorolják:

- korai
- középső korszakbeli
- kései dialógusok.

Általánosan elfogadott értelmezési keret, hogy a korai dialógusokban még Szókratész hatása alatt áll (és ezekben közvetíti legautentikusabban a szókratészi tanításokat), a középső és kései korszakban viszont már saját tanításait adja Szókratész szájába; ezek közül a középső korszak nagy, centrális elmélete az idea elmélet (illetve a lélek halhatatlanságának tanítása), melyet azonban kései korszakában saját maga vet kritikai vizsgálat alá és módosít az ellenvetések fényében. A középső korszak korszakhatárát jelző dialógus a *Phaidón*, a késeié a *Parmenidész*.

A dialógusok fenti besorolása azonban **nem egyöntetűen elfogadott**. Megemlítendőek például

- **a stílometriai kutatások:**

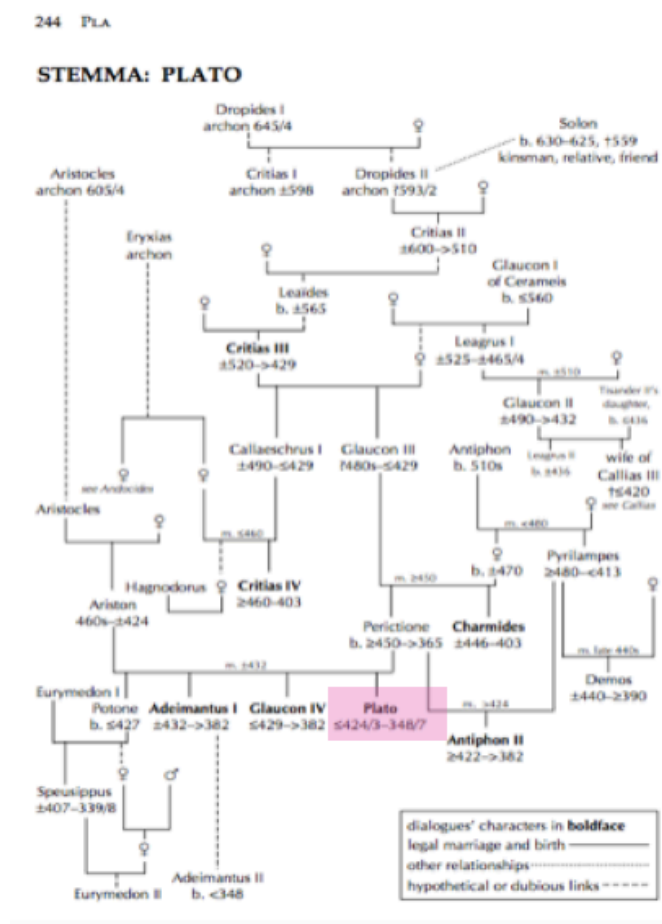
Platón stílusának mérhető elemeire alapozva és a változásokat követve az egyes dialógusokat a fenti (hagyományosnak tekinthető beosztástól) eltérő módon datálják.

Létezik továbbá

- **az „unitárius”** vagy **„proléptikus”** megközelítés is:

e szerint amikor írni kezdett (ennek datálása is vitatott) Platón kezdettől fogva **birtokában volt teljes filozófiai rendszerének**, és egyes dialógusainak eltérő nézeteit, témáit és szemléletmódját **didaktikai szempontok** határozzák meg (pl. úgy, hogy a szókratikus dialógusok az olvasó számára előkészítésül szolgálnak az idea elmélet befogadásához), **nem pedig az, hogy saját gondolkodásában fejlődés** vagy változás következett be.

Platón családfája

(Nails, Debra: *The People of Plato*. Indianapolis/Cambridge 2002. 244. o.)

További olvasmányok:

Taylor, A. E.: *Platón*. Osiris kiadó, Budapest, 1997, 27-43. o.

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen műfaj keretében közvetíti Platón a filozófiáját? Milyen, az értelmezésre nézve negatív, illetve pozitív következményei vannak ennek?
2. Mik a fenntartásai Platónnak a filozófia írásban való rögzítésével szemben, és miért?
3. Milyen szerepe van ebből a szempontból a dialógus formának?
4. Milyen korszakokra osztható a platóni életmű, és milyen szempontok alapján különíthetőek el ezek a korszakok/művek?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Milyen egyéb, stilisztikai vagy koncepcionális szempontok alapján datálják még a dialógusok keletkezési idejét?

Érdekesség:

Platón hatása az európai filozófiára (a metafizika, matematika, ismeretelmélet, politika, etika, társadalomfilozófia, nyelvfilozófia, művészetfilozófia terén) felmérhetetlen. Természetudósként kevésbé tartják számon, noha a *Timaios*zban (egyetlen természetfilozófiai művében) a kozmosz felépítéséről és működéséről is egy átfogó elméletet ad elő. Itt többek között azt állítja, hogy a föld geometrikus elemekből, kockákból áll. Ez sokáig nevenségesen hatott, azonban a mai tudomány nemrég úgy találta, ez egyáltalán nem alaptalan!

<https://www.sciencedaily.com/releases/2020/07/200720112214.htm?fbclid=IwAR0aYMEg1c92D8n5oSQaen6U8mZ0GZHAA7FIg6vYIRLBCvb6US-19efmc8M>